

Hoe honingbijen en wilde bijen elkaar aanvullen

mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens

In het februarinummer van Bijen schreef de heer J. Beekman: 'Groengroepen in ons land hebben weinig of geen begrip voor onze honingbijen omdat zij in hun ogen te veel concurrerend zijn voor andere bestuivende insecten.' In het zelfde nummer schreef mevrouw A.v.d. Linden: 'Wij als bijenhouders kunnen samen met onze bijen en andere bestuivende insecten een grote bijdrage leveren aan het behoud van de natuur.' Bij deze mijn opvatting over de relatie tussen honingbijen en de in Nederland voorkomende wilde bijen.

'Wilde' bijen

Veel niet imkers menen dat met wilde bijen verwilderde honingbijen worden bedoeld. Maar wilde bijen zijn natuurlijk geen honingbijen die de korf of de imker hebben verlaten, ook zijn zij de weg niet kwijtgeraakt. Het zijn wel verwanten (geen soortgenoten) van de honingbij. In Nederland komt van hen een grote hoeveelheid verschillende soorten voor. Zij kunnen worden onderverdeeld in een aantal groepen. *Sociaal* levende, zoals hommels. In ons land zijn circa 20 soorten bekend. *Parasitair* levende, met zo'n 87 soorten. *Solitair* levende, met 423 soorten het best vertegenwoordigd in Nederland. Allemaal soorten die van nature in ons land thuis horen.

Sociaal levende bijen leven altijd in volken. Het werk wordt op een bepaalde manier over de leden van het volk verdeeld en wordt uitgevoerd ten dienste van het gehele volk. Bij solitair levende bijen ligt dat duidelijk heel anders. Elk vrouwtje legt eitjes en zorgt zelf voor haar nakomelingen. Omdat zij volk noch voedselvoorraad behoeven te beschermen steken solitaire bijen vrijwel nooit.

Honingbij - huisdier

In onze streken worden honingbijen uitsluitend als huisdier gehouden. Elders komen zij nog wel 'in het wild' voor, waar op oeroude wijze op haar honing wordt 'gejaagd'. De Egyptenaren waren mogelijk de eersten die de honingbij als nuttig huisdier gebruikten en de bijenhouderij bedreven. Vondsten van meer dan 4000 jaar oud getuigen daarvan. Het is aannemelijk dat in onze streken de bijenteelt werd ingevoerd door

de Romeinen. De tot huisdier geworden honingbijen moesten voor de mens gaan fungeren als de nijvere producenten van honing, was en propolis. Tot in de 17e eeuw was honing de enige zoetstof. Er werd ook drank van gemaakt. De Germanen schijnen op deze mede al gek geweest te zijn.

Ander belang

Lange tijd zijn bijenprodukten in ons land van groot belang geweest. De economische betekenis nam echter af met de komst van vervangende en goedkopere grondstoffen. Het imkeren wordt nu grotendeels nog slechts als liefhebberij bedreven. Wanneer we echter kijken naar de bestuiving dan blijkt het economisch belang van bijen van groot belang. Bij de teelt van veel cultuurgewassen maakt men immers gebruik van de bestuivende activiteiten van bijen. Naast gewassen met een economische betekenis profiteren ook tal van wilde planten (struikheide, vuilboom, meidoorn, om er maar enkele te noemen) van het bestuivingswerk van bijen. Er kunnen mede door de aanwezigheid van honingbijen vruchten, zaden en bessen ontstaan. Een meerwaarde aan de natuur, die er niet alleen mooier gaat uitzien, maar ook waar vogels en andere dieren op af komen om er van te snoepen.

'Verbeteren van de voedselvoorziening', Drachtplantentuin St. Ambrosius te Reusel tijdens de jaarlijkse Open Dag.

164 'Papaver orientale' (Oosterse papaver), een goede observatie-plant waarop u honingbijen en wilde bijen naast elkaar het zwarte stuifmeel kunt zien verzamelen. Soms lijkt het ook wel of ze samen zonnebaden! Een aanwinst voor uw tuin.

Verdringen?

Men zou zich kunnen afvragen of grote aantallen honingbijen de wilde bijen niet zullen verdringen. Naar mijn mening bestaat er nauwelijks of geen concurrentie tussen honing- en wilde bijen. De bijenteelt wordt al minstens vanaf de Romeinse tijd uitgeoefend met de Westeuropese bij, *Apis mellifera*. Van dit ras kennen we in Nederland twee onderrassen: de heidebij (*A.m.m. lehzeni*) en de zwarte bij (*A.m.m. nigra*). Helaas hebben Nederlandse imkers gedurende de laatste decennia rassen uit andere Europese streken ingevoerd. De heide- en zwarte bij zijn daardoor zogenaamde 'straatrassen' geworden. Ondanks die invoer is het haalgedrag van honingbijen nauwelijks verbeterd. Honing- en wilde bijen leven dus al eeuwen naast elkaar in ons land.

Aanvullen!

Er zijn argumenten te vinden die er voor pleiten dat beide groepen insecten elkaar aanvullen. Hommels, bijvoorbeeld, kunnen in tegenstelling tot honingbijen ook bij schemer, regen en bewolking vliegen. Zij vliegen bovendien al uit bij een temperatuur van 5°C, bijen pas bij 10°C. Door hun hogere lichaamsgewicht kunnen hommels ook bloemen bestuiven als monnikskap, akelei en leeuwebek, hetgeen lichtere insecten niet lukt, omdat zij zulke bloemen niet open krijgen. Dankzij hun langere tonglengte kunnen hommels ook in die bloemen komen waarin de nectar

wat dieper ligt, zoals smeerwortel en grote ratelaar. De hommelse soort met de kortste tong, de aardhommel, prikt gaatjes aan de zijkant van bloemen, vlakbij de nectarlieren. De honingbij maakt dankbaar gebruik van deze 'diefstal met braak'. Een ander gegeven is dat hommels, in tegenstelling tot honingbijen, niet erg bloemvast zijn. De diverse kleuren stuifmeel in een pollenkorfje verraden dat er meer bloemensoorten tijdens een vlucht bezocht zijn. Soms wel een stuk of vijf. Dat komt omdat hommels nauwelijks met elkaar kunnen communiceren omtrent de plekken waar nectar te vinden is; zij kennen geen 'bijendans'. Ieder hommelindividu gaat zijn eigen gang. Dit in tegenstelling tot de honingbij, die na ontdekking van een rijke dracht bij thuiskomst het volk daarover informeert. Alle haalbijen bevliegen daarna net zolang die ene plantensoort tot de voorraad stuifmeel en/of nectar is uitgeput. Ook de solitaire bijen verschillen van de andere soorten als het over bestuiving gaat. Sommige soorten hebben zich gespecialiseerd en bevliegen alleen vlinder- of lipbloemen. Enkele soorten zijn zelfs heel bloemvast, zij vliegen alleen als die ene plantensoort in bloei staat. Voorbeelden zijn de dikpootbij (ogentroost) en de heggerankbij (heggerank). Het zijn juist deze verschillen in gedrag waardoor honingbijen en wilde bijen niet snel elkaars concurrent zullen worden.

Oorzaken

Wat kunnen dan wel de oorzaken zijn van de afname van soorten en aantallen wilde bijen wanneer er geen concurrentie aan ten grondslag ligt? We moeten die mijn inziens vooral zoeken in de verslechterde levensomstandigheden voor insecten. Ik noem er enkele:

- Bespuitingen tegen schade door insecten. Deze maken wel slachtoffers onder haalbijen van de honingbij, maar vaak overleven de koningin en de huisbijen, zodat het volk zich weer enigszins kan herstellen. Elke vergiftigde wilde bij betekent een kleiner aantal hiervan in het volgende jaar.
- Door onze opruimmanie kunnen wilde bijen dikwijls geen geschikt nestmateriaal vinden (oud hout, dorre stengels van planten).
- Er zijn minder nestgelegenheden dan vroeger, zoals bijvoorbeeld oude muurtjes met losse voegen.
- Veel voedselplanten zijn verdwenen of erg schaars geworden.

Hulp aan wilde bijen

Wilde bijen en hommels een beetje op weg helpen is in feite een eenvoudige aangelegenheid. Ik noem

hierbij drie zaken: nestgelegenheid, voedselvoorziening en plaatsen van bijenvolken. Solitaire bijen kunnen wij aan nestgelegenheid helpen door bij het snoeien de planten niet tot aan de grond toe weg te knippen. Laat de stengelstompen staan. Ook kunt uzelf een 'bijenhotel' maken, waarin metselbijen, klokjesbijen en behangersbijen terecht kunnen (zie **Bijen** 4(12): 343 (1995). Voor hommels kunt u een (oude) dakpan op de grond leggen, die u aan een kant laat rusten op een baksteen. Een oud muizennest is helemaal prachtig. Vooral de aardhommel houdt daar wel van (vanwege de geur), leg het maar onder de dakpan. Ook een mezenkastje (niet schoongemaakt en voorzien van een oud vogelnest) wordt wel door hommels gebruikt. Met name wanneer het vlieggat is verkleind tot ongeveer 1,5 cm. Voedselvoorziening kunnen we verbeteren door het

aanplanten van speciale drachtplanten voor wilde bijen, zoals digitalis (hommels), campanula soorten (klokjesbijen), slangekruid (kleine sachembij) en boerenwormkruid (zijde- en viltbij). Deze laatste is een zogenaamde 'koekoeksbij' die enkel en alleen nectar verzamelt. Een gevarieerde kruidentuin is voor wilde bijen een ideale voedselvoorziening. Ten slotte is van belang dat wij imkers niet te veel volken op een plaats moeten houden. Dat geldt met name voor die plaatsen waar drachtplanten zowel door wilde- als door honingbijen worden bezocht. Voor advies kan men terecht bij de Ambrosiushoeve. (Dit artikel verscheen eerder in een uitgebreidere versie in 'De Kempphaan', verenigingsblad Instituut voor Natuureducatie (IVN), afd. Kempenland West.)

97 - Buckfastkoninginnen

Authentieke Buckfastkoninginnen uit de beste geselecteerde teeltlijnen geleverd met afstammingsbewijs voor echtheid. Geselecteerd op zwermtraagheid, zachtaardigheid, raamvastheid en hoge honingopbrengst. Nu ook geselecteerd op Nosemaresistentie. Alle koninginnen en begeleidende bijen met gezondheidscertificaat. Vrij van vuilbroed.

Levering tot 1 oktober 1997

Eiland-gepaarde koningin: f 118,- (verz. inbegrepen)
Stand-gepaarde koningin: f 52,- (verz. inbegrepen)

Buckfast Denmark
Keld Brandstrup
Reerslevvej 42
DK-4291 Ruds Vedby
Denmark

telefoon: 00 45 53 56 18 10
fax: 00 45 53 56 18 40
Bel, fax of schrijf voor gratis info-brochure!

Imkersbedrijf 'De Werkbij' houdt op zaterdag 21 juni 1997 wederom

OPEN DAG

• van 10.00 uur tot 17.00 uur • gratis toegang •

Wat kunt u, onder het genot van een kop koffie en een plak overheerlijke honingkoek, allemaal zien?

- Bijenstal, met o.a. een spiegelkorf •
- Bijenwassmelten •
- Kunstraat gieten •
- Bijenwaskaarsen gieten •
- Observatie-bijenkast •
- Honing slingeren en afvullen •
- Korfvlechten •

Er zal enige malen een lezing worden gehouden over propolis. Diverse stands zijn aanwezig: De bijenverenigingen VBBN en ANI, Vrienden van Ambrosiushoeve, verkoop van honing en imkersartikelen en de kinderen kunnen zelf bijenwaskaarsen rollen.

Aktiviteitencentrum Van Heimerstein zal ook aanwezig zijn om hun artikelen verkopen.

IMKERSBEDRIJF
De Werkbij

C. van Holland, Noordelijke Meentsteeg 18, 3911 SE Rhenen, tel. 0317 612942

